

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

УДК 341.171:341.24

DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-54

Олександр Вікторович Базов

Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

МІЖНАРОДНИЙ СУД ЩОДО АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Анотація. У статті досліджуються актуальні питання дотримання міжнародного миру та безпеки. Підкреслюється, що збройна агресія Російської Федерації проти України стосується не лише цієї держави, а й всієї міжнародної спільноти, є серйозним викликом миру та міжнародному правопорядку. Зазначається, що міжнародні зусилля мають бути спрямовані на забезпечення справедливості й ефективного правосуддя для України. Розглянуто міжнародно-правові механізми протидії збройній агресії, юрисдикційні повноваження Міжнародного кримінального суду та інших органів міжнародного кримінального правосуддя у цій сфері правовідносин. Проаналізовано проблемні питання розслідування міжнародних злочинів, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації проти України. Доводиться необхідність створення спеціального міжнародного кримінального трибуналу по Україні. Надано конкретні пропозиції щодо правових та інституційних засад діяльності такого міжнародного суду, судового розгляду злочину агресії. З метою відшкодування шкоди, яка була заподіяна Україні та її навколишньому природному середовищу, доводиться необхідність утворення спеціальної міжнародної комісії в рамках ООН та посилення національних правових механізмів з цього питання, зокрема прийняття відповідних законодавчих актів та ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Ключові слова: міжнародний правопорядок, міжнародний суд, правові засади, інституційні засади, міжнародний злочин, агресія, відповідальність.

Oleksandr V. Bazov

Institute of international relations
Taras Shevchenko national university of Kyiv
Kyiv, Ukraine

THE INTERNATIONAL COURT REGARDING AGGRESSION AGAINST UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL LEGAL ORDER

Abstract. The article examines current issues of compliance with international peace and security. It is emphasized that the aggressive war of the Russian Federation against Ukraine

concerns not only this state, but also the entire international community, being a serious challenge to the international legal order. It is noted that international efforts should be aimed at ensuring justice and effective justice for Ukraine. The international legal mechanisms for combating armed aggression, the jurisdictional powers of the International Criminal Court and other bodies of international criminal justice in this area of legal relations are considered. Problematic issues of the investigation of international crimes related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine are analyzed. The need to create a special international criminal tribunal for Ukraine is proven. Specific proposals regarding the legal and institutional foundations of the activity of such an international court and the trial of the crime of aggression have been provided. In order to compensate for the damage caused to Ukraine and its natural environment, it is proposed to create a special international commission within the framework of the UN and to strengthen national legal mechanisms on this issue, in particular to adopt relevant legislative acts and ratify the Rome Statute of the International Criminal Court.

Key words: *international legal order, international criminal court, legal framework, institutional framework, international crime, aggression, responsibility.*

ВСТУП

Загальні питання міжнародно-правового регулювання у сфері міжнародного кримінального правосуддя знайшли відображення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Р. Аго, К. Амбос, А. Андрусевич, М. Бассіоні, В. Базов, П. Берні, А. Бувье, М. Буроменський, А. Бустаманте, В. Буткевич, Г. Верле, Т. Грант, Л. Грін, М. Гнатовський, Е. Давід, У. Дербі, І. Дінштайн, Л. Досвальд-Бек, А. Кореневич, А. Кассезе, А. Кісс, Р. Кларк, В. Кононенко, Дж. Кроуфорд, Х. Лаутерпахт, М. Медведева, В. Мицик, П. Попко, Ф. Сандс, М. Сассолі, Ф. Сендс, Т. Л. Сироїд, Д. Флек, А. Томас, О. Тріфтерер, Л. Тимченко, У. Шабас, Дж. Шварценбергер та ін. Окремі питання правових та інституційних засад організації й діяльності органів міжнародного кримінального правосуддя, зокрема, стали предметом дослідження М. Бассіоні [1], Г. Верле [2], А. Кассезе [3], У. Шабаса [4], П. Берні [5], М. Гнатовського [6]. Проте окремого дослідження правових і інституційних засад створення й діяльності органу міжнародного кримінального правосуддя щодо розслідування злочину агресії Російської Федерації проти України в Україні не проводилось.

З метою відшкодування шкоди, заподіяної Україні та українському народу, притягнення до суворої відповідальності міжнародних злочинців, насамперед вищих посадових осіб Російської Федерації, винних у вчиненні злочину агресії проти України, існує необхідність утворення спеціального органу міжнародного кримінального правосуддя.

Мета дослідження полягає у здійсненні теоретико-правового аналізу правових і інституційних засад створення та діяльності спеціального міжнародного кримінального суду щодо розслідування злочину агресії Російської Федерації проти України.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для здійснення дослідження було застосовано систему методів наукового пізнання, зокрема загальнонауковий метод аналізу, методи наукового пізнання (порівняльний, кількісного й якісного аналізу), статистичні методи, а також спеціально-юридичні (формально-юридичний, порівняльно-правовий). Загальнофілософський (універсальний) метод пізнання використовувався на всіх етапах пізнавального процесу.

За допомогою методу аналізу розкриті характерні ознаки та вивчені окремі особливості міжнародного кримінального права, діяльності органів міжнародного кримінального правосуддя. Він надав змогу встановити, що міжнародне кримінальне право є самостійною галуззю міжнародного права. Розвиток цієї галузі міжнародного права та судовий розгляд міжнародних злочинів, зокрема і злочину агресії, обумовлюється розвитком наукових знань, розвитком технологій, рівнем розвитку правосвідомості й правової культури, а також рівнем політичної волі національних урядів ухвалювати міжнародно-правові акти у сфері протидії міжнародній злочинності. Джерелами міжнародного кримінального права є міжнародні договори, міжнародні звичаї, загальні принципи права. Рішення міжнародних судових установ, зокрема і міжнародних кримінальних судів, та доктрина є допоміжними засобами у міжнародного кримінального правосуддя. Характерною рисою сучасного міжнародного кримінального права є створення постійно діючого Міжнародного кримінального суду та діяльність органів міжнародного кримінального правосуддя *ad hoc*.

За допомогою методу узагальнення сформовано основні особливості та підходи, що знайшли відображення в рекомендаціях щодо правових і інституційних засад створення та діяльності міжнародного кримінального суду у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

Аналіз даних і статистичні методи були використані для визначення закономірностей, кореляцій і тенденцій у діяльності міжнародних кримінальних судів. Установлено, що органи міжнародного кримінального правосуддя постійно співпрацюють з науковими установами, експертними групами та міжнародними організаціями, щоб забезпечити надійне наукове дослідження та ухвалення рішень у справах щодо відповідальності за міжнародні злочини. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків, оцінка збитків та визначення значущості шкоди є важливим для визначення юрисдикційних повноважень органів міжнародного кримінального правосуддя та застосування положень відповідних міжнародних договорів. З'ясовано, що конкретні наукові методи, які застосовують органи міжнародного кримінального правосуддя під час розгляду і вирішення судових справ, зокрема і пов'язаних із злочином агресії, можуть відрізнятися залежно від характеру справи та наявних ресурсів.

Метод дедукції надає можливість на основі загального терміну «міжнародні злочини» визначити характерні особливості й ознаки злочину агресії.

Порівняльний метод пізнання надав можливість виявити правові позиції та різні правові підходи органів міжнародного кримінального правосуддя у сфері боротьби з міжнародними злочинами, зокрема у сфері протидії злочину агресії.

У статті застосовувалися також і спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний і системно-структурний, які було використано під час розробки та вивчення термінологічного апарату даної роботи.

Нормативна база для цього дослідження включає міжнародні договори, резолюції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН, а також законодавчі та інші нормативно-правові акти України, зокрема: Статут ООН, Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р., Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р., Додатковий протокол I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08.06.1977, резолюції Ради Безпеки ООН щодо утворення міжнародних кримінальних трибуналів по колишньої Югославії та Руанді, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» від 02.03.2022, Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Одними з основоположних принципів сучасного міжнародного права є повага до державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи держави, незастосування сили і погрози силою в міжнародних відносинах та вирішення всіх міжнародних спорів виключно мирними засобами. Стаття 2(4) Статуту ООН передбачає, що держави «утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із цілями Об'єднаних Націй» [7]. Фактично, це означає повну заборону застосування сили чи погрози її застосування у відносинах між державами, між державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Отже, заборона агресії в міжнародних відносинах виступає основоположною компонентою сучасного міжнародного права та є імперативною нормою міжнародного права *jus cogens*. У межах права на застосування сили (*jus ad bellum*) у Статуті ООН передбачено лише два винятки із заборони застосування сили у відносинах між державами. По-перше, у ст. 42 цього Статуту зазначається, що Рада Безпеки може застосувати або дозволяти застосування сили у відносинах між державами, «наскільки це може бути необхідним для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки» [7]. З метою забезпечення миру й міжнародного правопорядку Рада Безпеки ООН неодноразово, зокрема у зв'язку із ситуацією в колишній Югославії, Руанді, Сомалі, Афганістані, приймала резолюції щодо організації й проведення

міжнародних миротворчих операцій відповідним військовим контингентом, до складу якого входили представники збройних сил та поліції відповідних держав. По-друге, у ст. 51 Статуту зазначається, що заборона застосування сили у міждержавних відносинах не обмежує «невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону у випадку збройного нападу» [7]. Зокрема, саме з урахуванням зазначених норм Статуту ООН держави-члени НАТО реалізують своє право на індивідуальну й колективну самооборону відповідно до ст. 5 Північноатлантичного договору 1949 р. [8].

З урахуванням наведеного головним завданням ООН, інших міжнародних організацій і держав є підтримання міжнародного миру і безпеки, і з цією метою використання ефективних колективних заходів для попередження й усунення загрози миру й придушення актів агресії або інших порушень миру, і проведення мирними засобами, відповідно до принципів міжнародного права і справедливості, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру. З цією метою у світі організується й проводиться політика щодо заборони ведення агресивних війн та притягнення до суворой відповідальності порушників, які пропагують, планують, розв'язують і здійснюють агресивну війну та інші акти на порушення миру. Найтяжчим злочином проти миру є злочин агресії (від лат. *agressio* – напад). Міжнародний злочин агресії визначається міжнародним правом як один із небезпечних злочинів проти миру та безпеки людства, норми відносно якого мають характер *jus cogens* та створюють зобов'язання *erga omnes*, оскільки зазначений злочин зачіпає інтереси міжнародного співтовариства в цілому. Небезпечність цього злочину обумовлена тим, що він направлений проти основоположних принципів сучасного міжнародного права, є загрозою миру, міжнародному правопорядку й благополуччю. Попри те, що злочин агресії належить до найдавніших міжнародних злочинів, міжнародно-правове регулювання відповідальності за його вчинення залишається актуальною проблемою сучасного міжнародного права та є предметом наукових дискусій.

Особливої ваги питання відповідальності за вчинення злочину агресії набувають у наш час, коли відбувається порушення базових принципів міжнародного права відносно України. Збройна агресія РФ проти України розпочала найбільшу транскордонну сухопутну війну в Європі з часів Другої світової війни, а захоплення Автономної Республіки Крим у результаті російської агресії в 2014 році стало першим захопленням державної території в Європі після Другої світової війни. Ці акти є відвертим викликом глобальній забороні на ведення агресивних війн та завоювання територій. Важливим є питання впливу на перебіг подій в Україні міжнародної спільноти, адже переважна більшість учасників міжнародного співтовариства, провідні держави й міждержавні міжнародні організації та всі значущі міжнародні правові інституції виступили на захист територіальної цілісності України. Зокрема, на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 2 березня 2022 року було прийнято Резолюцію «Агресія проти України», яку підтримала 141 держа-

ва, 35 утримались, а п'ять делегацій – Росії, Білорусі, КНДР, Сирії та Еритреї – проголосували проти. Резолюція Генеральної Асамблеї вимагає, щоб «Російська Федерація негайно, повністю та без будь-яких умов вивела всі свої збройні сили з території України в її міжнародних кордонах»; «негайно припинила застосування сили проти України та утрималася в подальшому від будь-якої протиправної погрози силою або її застосування проти будь-якої держави-учасниці ООН»; а також «негайно та без будь-яких умов відмінила своє рішення щодо статусу окремих районів Донецької та Луганської областей України» [9].

Агресія рф проти України стало не просто грубим порушенням норм міжнародного права, але і поставило під загрозу міжнародний правопорядок в цілому. Тому реакція міжнародного співтовариства має свій вияв як у всебічному засудженні дій держави-агресора та її високопосадовців, так і вирішенні актуальних проблем міжнародно-правової відповідальності цієї держави та міжнародної кримінальної відповідальності відповідних фізичних осіб, винних у вчиненні міжнародного злочину агресії. При цьому розбіжностей щодо вирішення цих проблем належним судовим органом не має. У промові Президента України Володимира Зеленського «Немає миру без справедливості для України» в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі, Нідерланди, 4 травня 2023 року було зазначено: «Ми маємо перетворити досвід Нюрнберзького процесу на дієве правило! Саме тому ми наполягаємо на створенні трибуналу» [10].

Створення спеціального міжнародного трибуналу, який матиме відповідну юрисдикцію щодо злочину агресії проти України, має стати ефективним засобом на основі міжнародного правового інституту відповідальності. Вирішуючи проблеми щодо міжнародно-правового статусу органу правосуддя, до сфери юрисдикційних повноважень якого буде віднесено злочин агресії рф проти України, слід урахувати існуючий досвід міжнародного судового переслідування цього злочину, зокрема досвід Нюрнберзького військового трибуналу, який було створено державами-учасниками антигітлерівської коаліції після перемоги у Другій світовій війні. Вирішуючи питання правових і інституційних засад Міжнародного військового трибуналу та прийняття його Статуту, держави-переможниці, з урахуванням існуючої судової практики притягнення до відповідальності міжнародних злочинців, сформуvalи нову концепцію міжнародного правопорядку, важливим елементом якого став Нюрнберзький трибунал, у Статуті якого було закріплено загальний принцип індивідуальної кримінальної відповідальності. Прийняття різних документів, результатом яких стало підписання 8 серпня 1945 року Лондонської угоди між урядами США, Великобританії, СРСР, до складу якого в той час входила і Україна, та Франції щодо судового переслідування і покарання головних воєнних злочинців нацистської Німеччини та її союзників, до якої ще до завершення Нюрнберзького судового процесу над головними воєнними злочинцями приєдналися 19 країн, стало важливим кроком в утвердженні міжнародного кримінального правосуддя у світі. Статут Нюрн-

берзького трибуналу [11], який було затверджено цією Угодою, встановив правові та інституційні основи діяльності Міжнародного військового трибуналу, визначивши його юрисдикцію щодо злочинів проти миру, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Важливим стало закріплення в міжнародному договорі ефективної міжнародної системи переслідування такого міжнародного злочину, як агресивна війна, яка є найбільш небезпечною формою агресії. Зокрема, у ст. 6(а) Статуту Нюрнберзького трибуналу визначено, що «планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни або війни в порушення міжнародних договорів, угод чи запевнень або участь у загальному плані чи заколоті, направлених на здійснення будь-якого з вищезазначених діянь» є злочинами проти миру. У подальшому ці положення знайшли відображення також у ст. 5 Статуту Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу, на підставі якої із двадцяти восьми підсудних воєнних злочинців Японії було за злочини проти миру засуджено двадцять п'ять воєнних злочинців. Під час Нюрнберзького процесу у вчиненні цього злочину звинувачення були пред'явлені двадцяти двом німецьким політичним, військовим і економічним лідерам та дванадцять з них було засуджено за вчинення цього злочину. Обвинувачення ґрунтувалося на фактах попереднього планування агресивної війни «в порушення умов пакту Бріана-Келлога 1928 року – договору, який уперше заборонив війну і тим самим створив основу для статті 2(4) Статуту ООН. Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі постановив обвинувальний вирок, у якому зазначив, що: «Розпочати загарбницьку війну... це не лише міжнародний злочин; це найвищий міжнародний злочин, який відрізняється від інших воєнних злочинів лише тим, що містить у собі накопичене зло в цілому». Такою позицією Трибуналу було зафіксовано важливий факт про злочин агресії – це найвищий міжнародний злочин. І тому стає цілком зрозумілим те, що якби не незаконна агресія проти України, не було б ні воєнних злочинів, ні злочинів проти людяності, ні злочину геноциду. У зв'язку з цим слід зазначити, що вироки Нюрнберзького і Токійського трибуналів за ведення агресивної війни мали б бути серйозним попередженням керівникам загарбницьких держав, які, забувши про уроки історії, ведуть агресивні війни. Розглядаючи злочин агресії у його більш широкому визначенні, можна стверджувати, що агресія – це напад не лише на країну, яка безпосередньо потерпає внаслідок фізичної атаки, а й напад на міжнародне співтовариство в цілому, на міжнародний правопорядок.

Міжнародний кримінальний трибунал щодо переслідування злочину агресії Росії проти України повинен стати важливим елементом сучасного міжнародного правопорядку. Це обумовлено і тим, що хоча відповідно до Римського статуту, до предметної юрисдикції Міжнародного кримінального суду входять такі міжнародні злочини як злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії, юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії поширюється лише на країни, які ратифікували Римський статут. Крім

цього, Міжнародний кримінальний суд може здійснювати свою юрисдикцію стосовно злочину агресії, якщо ситуація, в якій імовірно було вчинено такий злочин, передана Прокурору цього Суду Радою Безпеки, яка діє відповідно до Глави VII Статуту Організації Об'єднаних Націй. Оскільки Україна і рф не є учасниками Римського Статуту, та рф є постійним членом Ради Безпеки, Міжнародний кримінальний суд у вирішенні проблем притягнення російських міжнародних злочинців до відповідальності за вчинення злочину агресії має певні труднощі. Вирішення таких проблем потребує від України як ратифікації Римського статуту, так і внесення можливих змін і доповнень до цього Статуту щодо злочину агресії на наступній конференції по огляду діяльності Міжнародного кримінального суду. Проте таке вдосконалення Римського статуту щодо юрисдикції відносно злочину агресії може зайняти декілька років та не буде розповсюджуватись на існуючу ситуацію в Україні.

У цих умовах міжнародний судовий механізм притягнення рф та її високопосадовців, винних у вчиненні злочину агресії проти України, до міжнародної відповідальності повинен мати безумовну міжнародну легітимність, максимальну авторитетність у всіх аспектах реалізації і виконання його рішень. Це може бути міжнародний кримінальний трибунал щодо переслідування злочину агресії рф проти України, який може стати важливою складовою системи міжнародного кримінального правосуддя. Оскільки в доктрині разом із терміном «міжнародний кримінальний трибунал» застосовуються такі терміни, як «міжнародний кримінальний суд», «орган міжнародного кримінального правосуддя», «міжнародна судова установа», «міжнародний судовий механізм», а в англійській літературі застосовуються терміни *international judicial body*, *international judicial institution*, *international judicial organ*, вважаємо, що з урахуванням наведеного найбільш вірним у цьому випадку може бути застосування терміну «міжнародний кримінальний суд». При цьому при визначенні різниці застосування термінів «міжнародний суд» чи «міжнародний трибунал», заслуговують на увагу твердження окремих авторів щодо застосування терміну «міжнародний суд» для позначення постійно діючих міжнародних судових органів, а «міжнародний трибунал» – для позначення міжнародних інституцій *ad hoc* (за виключенням МТМП – О. Б.) [12, с. 712]. Оскільки сьогодні в системі міжнародного кримінального правосуддя не закріплена формальна процесуальна ієрархія органів кримінального правосуддя та міжнародні кримінальні суди діють самостійно, проте кожен із них вносить свій потужний вклад у розвиток системи міжнародного кримінального правосуддя, вважаємо, що створення міжнародного кримінального трибуналу щодо переслідування злочину агресії рф проти України та внесення змін до Римського статуту щодо вдосконалення юрисдикційних повноважень Міжнародного кримінального суду щодо переслідування цього злочину не є взаємовиключними діями.

Міжнародний кримінальний трибунал щодо переслідування злочину агресії рф проти України, на нашу думку, було б доцільно утворити саме як міжнародний,

що забезпечить міжнародну підтримку його діяльності, усуне «прогалину підзвітності» у міжнародному праві та забезпечить мир та справжню справедливість в Україні. Міжнародний статус такого трибуналу позбавить його від питань щодо упередженості та потенційних претензій на імунітет у тому числі з боку майбутніх підсудних – відповідних російських посадовців та сторони захисту. Варіанти такого міжнародного суду можуть бути різними. Одним із основних варіантів притягнення до відповідальності злочинців за вчинення злочину агресії проти України, враховуючи проблемність прийняття з цього питання відповідного рішення Ради Безпеки, може бути створення відповідного органу міжнародного кримінального правосуддя за участі Генеральної Асамблеї ООН, що зробило б такий міжнародний судовий орган максимально легітимним і ефективним. Саме про такий варіант спеціального міжнародного трибуналу йдеться в проєкті резолюції, запропонованої сенаторами-демократами Беном Кардіном, старшим членом комітету Сенату Сполучених Штатів з міжнародних відносин, і Тімом Кейном – членом комітетів Сенату США з міжнародних відносин і збройних сил (Резолюція Кардіна-Кейна). Проєкт резолюції засуджує російську агресію проти України та визначає, що Сенат США розглядає агресію Російської Федерації в Україні як «виклик людству і порушення міжнародного права» [12]. Проте можуть виникати питання щодо наявності в Генеральній Асамблеї повноважень для створення міжнародного суду з юрисдикцією щодо лідерів Росії, а також можуть існувати занепокоєння щодо результатів голосування в Асамблеї. Таким, що заслуговує на увагу, є варіант створення міжнародного кримінального трибуналу на основі міжнародного договору держав за відомими прикладами з Нюрнберзьким трибуналом і Міжнародним кримінальним судом. У цьому випадку з декларацією у формі міжнародного договору про започаткування подібного трибуналу, який буде відкритий для підписання і ратифікації країнами цивілізованого світу, може вийти, зокрема, і Україна. Попередній аналіз засвідчує, що перші за всіх до такого міжнародного договору, який потребує ратифікації, можуть приєднатися десятки демократичних країн світу, насамперед країни «великої сімки». Орган міжнародного правосуддя на зразок Нюрнберзького трибуналу усуне прогалину в підзвітності в міжнародному праві та матиме міжнародну легітимність. Третій варіант створення органу міжнародного кримінального правосуддя по Україні може бути інтернаціоналізований або гібридний, коли він може бути створений за зовнішньої підтримки як у рамках судової системи України, так і за її межами. Такий суд може мати міжнародний і національний компоненти. Зокрема, він матиме значні міжнародні елементи – у формі матеріального права, структури, суддів, офісу прокурора, адвокатів, секретаріату, експертної допомоги та джерел інформації. При цьому, такий суд міг би здійснювати діяльність, особливо під час війни, за межами України, наприклад у Канаді або в Нідерландах. Найефективнішим, на наш погляд, розташуванням для цього трибуналу може бути місто Гаага, Королівство Нідерландів, адже це надасть змогу його персоналу оперативно вза-

сможуть з іншими міжнародними судами та трибуналами, насамперед з Міжнародним кримінальним судом.

Оскільки реалізація варіанту створення органу правосуддя в рамках системи судоустрою України потребуватиме змін до Конституції України, що матиме, на наш погляд, певні складнощі у зв'язку із існуючим воєнним станом у державі, заслуговує на увагу варіант створення інтернаціоналізованого міжнародного суду, який не входить до системи судоустрою України, та для створення якого не потрібна резолюція Генеральної асамблеї ООН. Національний компонент цього органу правосуддя може враховувати окремі елементи системи судоустрою України або іншої держави, наприклад, Великобританії чи Сполучених Штатів. Важливим є те, що створення такого спеціального інтернаціоналізованого трибуналу (*internationalized tribunal*) для переслідування злочину агресії проти України підтримується Державним департаментом США, про що заявила посол з питань глобального кримінального правосуддя Держдепартаменту Бет Ван Скаак 27 березня 2023 року під час виступу на конференції в Католицькому університеті Америки у Вашингтоні, присвяченій сучасним викликам Нюрнберзьким принципам [13].

Таким чином, варіанти міжнародного кримінального трибуналу, запропоновані послом з питань глобального кримінального правосуддя Державного департаменту США Бет Ван Скаак та сенаторами-демократами Беном Кардіном, старшим членом комітету Сенату з міжнародних відносин, і Тімом Кейном – членом комітетів Сенату США з міжнародних відносин і збройних сил (Резолюція Кардіна-Кейна), заслуговують на увагу та потребують підтримки. Ці пропозиції повинні бути враховані під час остаточного вибору моделі міжнародного кримінального трибуналу для переслідування злочину агресії Росії проти України та підготовки його правових і інституційних засад.

У статуті міжнародного кримінального трибуналу повинні знайти відображення, зокрема, матеріально-правовий і процедурний аспекти його діяльності. Визначення форм агресії та загального принципу індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення цього міжнародного злочину може включати відповідальність за належність до групи або організації, оголошених злочинними, а також визначення поняття злочинного «заколоту», що є характерним для англо-американської правової сім'ї. Оскільки злочин агресії є перш за все «злочинном керівництва» держави-агресора, вкрай важливо, щоб імунітет відповідних посадових осіб не перешкоджав судовому переслідуванню міжнародних злочинців, що важко забезпечити в національній системі кримінального судочинства. У статуті трибуналу може бути передбачено, що посадове становище чи імунітет певної особи не перешкоджають судовому переслідуванню. Наприклад, це може повторювати формулювання ст. 27 Римського статуту, яка встановлює, що цей Статут застосовується однаково до всіх осіб без будь-якого розрізнення на основі посадового становища. Зокрема, посадове становище глави держави або уряду,

члена уряду або парламенту, обраного представника чи державної посадової особи в жодному разі не звільняє особу від кримінальної відповідальності згідно із цим Статутом та не є, саме по собі, підставою для пом'якшення покарання. Імунітети або спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи відповідно до національного або міжнародного права, не повинні перешкоджати здійсненню Судом своєї юрисдикції щодо такої особи. У статутах Нюрнберзького й Токійського трибуналів були визначені норми стосовно того, що злочини проти миру, воєнні злочини й злочини проти людяності тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність відповідно до міжнародного права, зокрема і вищих посадовців. Так, у ст. 7 Статуту Нюрнберзького трибуналу було зазначено, що: «Посадове становище підсудних, як глав держав, так і відповідальних посадових осіб урядових відомств, не може вважатися умовою для їх звільнення від відповідальності чи пом'якшення покарання». Така ж концепція відповідальності була пізніше закріплена в статутах Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (ст. 7.2), Міжнародного трибуналу по Руанді (ст. 6.2), Спеціального суду по Сьєрра-Леоне (ст. 6.2). А в ст. 27 Римського статуту Міжнародного кримінального суду зазначається, що будь-які привілеї чи імунітети, що надаються разом зі службовим становищем главі держави чи уряду, члену уряду або парламенту, обраному представникові чи урядовцю, не можуть звільняти таких осіб від міжнародної кримінальної відповідальності або слугувати підставою для пом'якшення їх вироку.

Положення щодо неприпустимості посилення на посадове становище особи в якості підстави щодо звільнення від відповідальності або пом'якшення покарання було визначено в якості четвертого Нюрнберзького принципу та знайшло закріплення в низці міжнародних договорів. Зокрема, у ст. IV Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього зазначається, що особи, які вчинили злочини, передбачені цією Конвенцією підлягають відповідальності незалежно від того, чи є вони відповідно до внутрішньодержавного законодавства правителями, посадовими чи приватними особами [14]. Ці питання знайшли відображення в практиці органів міжнародного правосуддя. Так, зокрема у рішенні у справі *Тейлора* Апеляційна палата Спеціального суду по Сьєрра-Леоне від 31.05.2004, вирішуючи питання правової природи цього Суду, погодилася з наступними твердженнями проф. Санда (*Sands*), який виступав у якості *amicus curiae*, що: а) Спеціальний суд не є частиною Сьєрра-Леоне та не є національним судом; б) Спеціальний суд утворений відповідно до договору і має характеристики, загальні з класичними міжнародними організаціями (включаючи правосуб'єктність, здатність вступати в договірні відносини з іншими міжнародними суб'єктами, що регулюються міжнародним правом; привілеї і імунітети; і автономну волю, відмінною від його членів); с) компетенція й юрисдикція *ratione materiae* і *ratione personae* переважно подібні компетенції й юрисдикції МКТЮ, МКТР і МКС, у тому числі в частині положень, що підтверджують відсутність у будь-якої осо-

би права на імунітет; d) відповідно не має підстав для висновку стосовно того, що Спеціальний суд не повинен розглядатися як міжнародний трибунал або суд з усіма можливими вихідними наслідками для питання щодо імунітету діючого глави держави» (пар. 41). З посиланням на п. 2 ст. 6 свого Статуту, відповідно до якого «посадове становище будь-якого обвинуваченого, будь-то глава держави чи уряду або відповідальний державний чиновник, не звільняє таку особу від кримінальної відповідальності й не є підставою для пом'якшення покарання», а також на рішення Міжнародного Суду ООН від 14.02.2002 у справі про ордер на арешт від 11.04.2000 Спеціальний суд зазначив, що принцип державного імунітету впливає з рівності суверенних держав і, таким чином, не розповсюджується на міжнародні кримінальні суди, які не є органами держави, а отримують свій мандат від міжнародного співтовариства» (пар. 51). З урахуванням наведеного Спеціальний суд зробив висновок, що Президент Ліберії Ч. Тейлор не має імунітету від судового переслідування, навіть якщо йому висунули звинувачення, коли він був чинним главою держави. У межах юрисдикційних повноважень, визначених Римським статутом, діяв і Міжнародний кримінальний суд, який прийняв рішення щодо ордеру на арешт колишнього президента Судану Омара Аль Башира за воєнні злочини та злочини проти людяності у зв'язку з жахливими подіями в Дарфурі. Так, Апеляційна палата МКС 6 травня 2019 року зазначила, що: «не існувало жодного імунітету глави держави, який би перешкодив Йорданії виконати ордер [від МКС] щодо арешту і передачі» тодішнього президента Судану Аль Башира. Також у цьому контексті слід указати й на рішення Палати попереднього розслідування II Міжнародного кримінального суду від 22.02.2023, яка за поданими прокуратурою Суду клопотаннями видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні – російського президента Володимира Путіна та уповноваженої при президенті Росії з прав дитини Марії Львової-Белової [15].

У доктрині міжнародного права при дослідженні питань щодо можливості застосування теорій «функціонального» і «персонального» імунітетів керівників держав і інших посадових осіб існують твердження, що на цей час не існує підстав для існування «функціонального» імунітету у разі вчинення міжнародних злочинів, а «персональний» імунітет може існувати лише при переслідуванні на внутрішньодержавному рівні та повинен бути подоланий при розгляді справи в міжнародному кримінальному суді [16].

Таким чином, у сфері міжнародного кримінального правосуддя утвердився принцип, за яким дія імунітетів глав держав і урядів, а також інших посадових осіб відповідної держави не перешкоджає здійсненню судом його юрисдикції щодо таких осіб у разі вчинення ними міжнародних злочинів, зокрема злочину агресії. На це звертає увагу й Конституційний Суд України, який у своєму Висновку у справі про Римський статут підкреслив, що «недоторканність певної категорії осіб – це не їх привілеї; вона пов'язана з виконанням ними важливих державних функцій, а тому, відповідно до Конституції України і міжнародно-право-

вих зобов'язань України, не може розглядатися як гарантія їх безкарності. Недоторканність народних депутатів України, Президента України, суддів передбачає лише спеціальні умови притягнення їх до кримінальної відповідальності» [17]. Зазначений принцип повинен у повному обсязі бути відтворений у національному кримінальному праві. При цьому, як справедливо зауважує С. М. Мохончук, «саме посадові особи повинні нести набагато більшу відповідальність, ніж підлегли, які безпосередньо вчинили діяння, оскільки саме вони розробляли плани і видають накази» [18, с. 189]. В цілому юрисдикція *ratione personae* запропонованого міжнародного кримінального трибуналу має поширюватися не лише на політичне та військове керівництво, а також суб'єктами відповідальності мають стати представники російської олігархії, котрі підтримували агресію РФ проти України.

Слід звернути особливу увагу, що діючий Міжнародний кримінальний суд з урахуванням положень статей 8 bis, 15 bis та 15 ter Римського статуту здійснює юрисдикцію відносно злочину агресії, він може виносити судові рішення лише відносно фізичних осіб. Водночас слід звернути увагу на тому, що у ст. 8 bis зазначається, що для цілей Римського статуту злочин агресії означає «планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй». При цьому «акт агресії» означає «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом Організації Об'єднаних Націй». У другому реченні пункту 2 ст. 8 bis визначено види актів агресії: «Будь-який з таких актів, незалежно від оголошення війни, буде кваліфікуватися відповідно до резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 14 грудня 1974 року як акт агресії: а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яка військова окупація, незалежно від її тимчасового характеру, що є результатом такого вторгнення або нападу, чи будь-яка анексія із застосуванням сили на території іншої держави або її частини; б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави чи застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; в) блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави; г) напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили чи морські та повітряні флоти іншої держави; д) застосування збройних сил однієї держави, що перебувають на території іншої держави за угодою з приймаючою державою, в порушення умов, передбачених в угоді, чи будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди; е) дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для вчинення акту агресії проти третьої держави; ф) направлення державою або від

імені держави озброєних банд, груп та іррегулярних сил або найманців, які вчиняють акти застосування збройної сили проти іншої держави, які мають настільки серйозний характер, що це рівноцінно переліченим вище актам або її істотній участі в них» [19]. Отже, вчинення злочину агресії є можливим лише за активної участі держави (держав). У зв'язку з цим у доктрині міжнародного права активізувались дослідження щодо можливої міжнародної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів не лише відповідних високопосадовців, а й безпосередньо відповідної держави, представниками якої вони є, зокрема держави-агресора [20, с. 27–42]. Концепція міжнародної кримінальної відповідальності держави знайшла відображення в наукових роботах зарубіжних [див., наприклад, 21; 22, с. 237; 23, с. 7–141] і вітчизняних учених-міжнародників [24; 25]. З огляду на критичні зауваження ряду делегацій держав Комісія міжнародного права ООН у 2001 році під час обговорення Проекту статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння відмовилася від використання терміну «злочин» відносно протиправної поведінки держави та на сьогодні назва глави III цього Проекту має назву «Серйозні порушення зобов'язань, що впливають з імперативних норм загального міжнародного права» [26]. Тому цілком логічним є положення п. 4 ст. 25 Римського статуту, що відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння здійснюється «згідно з міжнародним правом». Проте відсутність у Римському статуті визначення форм відповідальності держави у разі вчинення серйозного порушення зобов'язань, що впливають з імперативних норм загального міжнародного права, на наш погляд, є недоліком цього Статуту. Враховуючи вищезазначене, при підготовці статутних документів міжнародного кримінального трибуналу по Україні слід уникнути недоліків Римського статуту.

Аналіз предметної юрисдикції міжнародних кримінальних судів та трибуналів дозволяє стверджувати, що не всі «найсерйозніші злочини, що викликають занепокоєність всієї світової спільноти» знайшли відображення в їх статутах. Так, наприклад, зазначений у Римському статуті перелік міжнародних злочинів на даний час є вичерпним, проте, на нашу думку, деякі інші діяння тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність особи, насамперед, відповідно до норм міжнародного звичаєвого права. Вважаємо, що список найсерйозніших злочинів, що викликають стурбованість усієї міжнародної спільноти, не можна вважати повним без включення в нього злочинів міжнародного тероризму, піратства, обігу зброї й наркотичних засобів, а також злочину екоциду. Тому цілком можливо, щоб предметна юрисдикція (*ratione materiae*) запропонованого трибуналу змогла б охоплювати не лише злочин агресії. Юрисдикцією можуть охоплюватись, наприклад, і дві категорії злочинів – і злочин агресії, і також – злочин екоциду. І хоча міжнародне кримінальне право наразі не визначає екоцид у якості окремого міжнародного злочину, однак концепція екоциду стосується великої шкоди, руйнування або втрати екосистем і природних ресурсів. Тому актуальність включення до юрисдикційного режиму екоциду як другого злочину пов'язана

з катастрофічними наслідками руйнування Каховської гідроелектростанції. Також слід зауважити, що у зв'язку з загостренням глобальної кліматичної кризи все більше держав і інших зацікавлених сторін, у тому числі Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй вважають [27], що екоцид також слід визначити як злочин відповідно до міжнародного права нарівні зі злочинами геноциду, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та злочинами агресії. Оскільки ефективність діяльності міжнародного кримінального трибуналу по Україні буде визначатися з урахуванням її максимальної результативності у сфері протидії злочину агресії та мінімальності витрат на досягнення цього завдання, обмежена юрисдикція міжнародного трибуналу має бюджетні переваги. Визначення більш широкої предметної юрисдикції трибуналу може потребувати більших фінансових і трудових ресурсів та може призвести до дублювання юрисдикційних повноважень Міжнародного кримінального суду.

При визначенні інституційних і процедурних засад організації й діяльності міжнародного трибуналу важливим є врахування досвіду в цьому питанні міжнародних судів і трибуналів. Дослідження різноманітних моделей міжнародного кримінального правосуддя та їх інституційних засад дозволяє нам стверджувати те, що міжнародні суди та трибунали зазвичай складаються з трьох основних органів. Такими органами являються судові палати, офіс прокурора та секретаріат. Зокрема, це передбачено в установчих документах Міжнародного кримінального суду (ст. 34 Римського статуту), Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (ст. 11 Статуту МКТЮ), Міжнародного трибуналу по Руанді (ст. 10 Статуту МКТР), Міжнародного кримінального трибуналу по Сьєра-Леоне (ст. 11 Статуту Міжнародного кримінального трибуналу по Сьєра-Леоне). Використовуючи як взірць структуру Міжнародного кримінального суду, хоча й зі зменшеною кількістю палат, міжнародний трибунал по Україні може складатися з однієї палати попереднього провадження у складі трьох суддів, однієї палати судового розгляду у складі трьох суддів та однієї апеляційної палати у складі п'яти суддів. Слід звернути увагу, що деякі особливості інституційних засад міжнародних трибуналів *ad hoc* можуть мати перевагу в тому, що допускають більш компактну структуру. Тож, використовуючи досвід міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc* по практиці вирішення досудових справ та, враховуючи фінансові обмеження, можливо формувати палати попереднього провадження у вигляді одноосібного суддівського складу. Адже, враховуючи те, що міжнародному трибуналу по Україні, за умови його створення, доведеться діяти в умовах обмеженої юрисдикції, яка включатиме зосередження на одній ситуації (ситуація в Україні), одному злочині або максимум двох злочинах (злочин агресії, злочин екоциду) та обмеженому колі виконавців. Ця вузько визначена сфера дії надасть трибуналу можливість працювати з відносно невеликим штатом співробітників, особливо враховуючи те, що аналіз стану фінансового забезпечення міжнародних кримінальних судів засвідчує, що фінансові витрати на їх діяльність зростали із року

в рік. Так, наприклад, бюджет Міжнародного кримінального суду в порівнянні з минулими роками перманентно зростає, та складає на 2023 рік 170 млн євро [28], хоча в минулому 2022 році бюджет Суду складав 151 млн євро. При визначенні процедурних аспектів діяльності міжнародного трибуналу, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на підготовку його правил процедури й доказування. Зазвичай, правила процедури й доказування міжнародних кримінальних судів і трибуналів визначаються, як правило, відповідним судом. Так, було, наприклад, у випадку з Міжнародним кримінальним трибуналом по колишній Югославії (Статут МКТЮ, ст. 15), Міжнародним кримінальним трибуналом по Руанді (Статут МКТР, ст. 14), Спеціальним судом по Сьєрра-Леоне (ст. 14 його Статуту) та Надзвичайними палатами в Судах Камбоджі (Внутрішні правила Надзвичайних палат в Судах Камбоджі [29]). Держави-учасниці Римського статуту Міжнародного кримінального суду погодили його Правила процедури та доказування (Римський статут, ст. 51.1).

З урахуванням наведеного, створення міжнародного трибуналу щодо агресії проти України може відбуватись як шляхом укладання угоди між Україною та Організацією Об'єднаних Націй, так і шляхом заключення міжнародного договору. Створення такого трибуналу й прийняття його статуту за участі Генеральної Асамблеї звичайно може відразу одномоментно охопити велику кількість держав світу, особливо враховуючи, що вже 141 держава проголосувала на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 2 березня 2022 року за Резолюцію «Агресія проти України», яка висловлює засудження «агресії» рф «шляхом порушення статті 2(4) Статуту» [9]. Як відомо, тоді лише п'ять держав, включаючи рф, проголосували проти. А тому застосування процедури проходження через Генеральну Асамблею дозволило б державам з усього світу взяти участь у створенні трибуналу. Звичайно, Генеральна Асамблея не має повноважень нав'язувати Україні трибунал (оскільки вона не має таких повноважень щодо примусу, якими володіє Рада Безпеки), вона може уповноважити Генерального Секретаря працювати з Україною над створенням цього трибуналу, підготовкою й укладенням відповідного міжнародного договору. Існують прецеденти, зокрема Надзвичайні палати в судах Камбоджі (даний орган міжнародного правосуддя був створений на основі Угоди між Організацією Об'єднаних Націй та Королівським урядом Камбоджі про переслідування у відповідності до Камбоджійського права за злочини, що були вчинені в період Демократичної Кампучії, схваленої Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 57/228В від 13.05.2003 та підписаної Сторонами в місті Пномпені 6 червня 2003 року [30]) та Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне (створений відповідно до рекомендацій Ради Безпеки), створення якого було ініційовано самою владою Сьєрра-Леоне, коли Президент цієї Республіки Ахмад Теджан Кабба направив на ім'я Генерального секретаря ООН Кофі Аннана лист з відповідною пропозицією [31]. У Зверненні йшлося про прохання «надати допомогу в створенні ефективного та такого, що заслуговує на довіру,

суду, котрий буде відповідати цілям відправлення правосуддя та забезпечення міцного миру» [31, с. 2]. 14 серпня 2000 року на своєму засіданні Рада Безпеки ООН одногосно прийняла резолюцію 1315 (2000), в якій містилося звернення до Генерального секретаря ООН з проханням «заключити шляхом переговорів угоду з урядом Сьєрра-Леоне, метою якої є утворення незалежного спеціального суду» [32]. 16 січня 2002 року ООН та уряд Сьєрра-Леоне підписали угоду про створення Спеціального суду по Сьєрра-Леоне, а 29 березня 2002 року парламент Сьєрра-Леоне ратифікував вищезазначену Угоду та докладений до неї Статут Спеціального суду. Такий механізм створення міжнародного органу правосуддя став представляти собою новацію для сучасного міжнародного права, адже Рада Безпеки ООН не використала для створення такого Суду процедуру, двічі використану нею раніше при створенні Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді, а саме – прийняття відповідної резолюції про утворення міжнародного кримінального суду *ad hoc* в якості засобу по підтриманню міжнародного миру та міжнародної безпеки з посиланням на главу VII Статуту ООН [33, с. 6–20].

ВИСНОВКИ

З метою забезпечення миру й міжнародної безпеки у світі важливим є створення та діяльність міжнародного суду щодо злочину агресії проти України. Значений суд повинен мати міжнародну правосуб'єктність та має стати важливим елементом сучасного міжнародного правопорядку. Формування правових і інституційних засад його організації й діяльності необхідно здійснювати з урахуванням передових практик міжнародної судової діяльності, пропозицій демократичних країн світу, насамперед США та Великобританії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Bassiouni M. Ch. The subjects of international criminal law. *International criminal law: sources, subjects, and contents / ed. by M. Cherif Bassiouni*. The Netherlands : BRILL, 2008.
- [2] Gerhard Werle. *Principles of International Criminal Law*, 2nd edition (T. M. C. Asser Press, 2009).
- [3] Cassese A. *International Criminal Law / Oxford University Press*, 2003.
- [4] Schabas W. *Principles of International Criminal Law / Oxford University Press*, 2012.
- [5] Birnie P., Boule A., Redgwell C. *International Law and the Environment*. 3-d ed. Oxford : Oxford University Press, 2009.
- [6] Міжнародне кримінальне право / *Міжнародне публічне право : підручник у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.] ; за ред. В. В. Мицика*. 2-ге вид., змін. Харків : Право, 2020.
- [7] The Charter of the United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- [8] The North Atlantic Treaty 4 April 1949. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

- [9] United Nations General Assembly resolution ES-11/1 «Aggression against Ukraine», adopted by the General Assembly on 2 March 2022.
- [10] Виступ Володимира Зеленського перед представниками громадськості, політичних та експертних кіл Королівства Нідерланди й міжнародних інституцій, розташованих у Гаазі 4 травня 2023 року. URL: <https://president.gov.ua/news/vistup-volodimira-zelenskogo-82653>
- [11] International Law Commission, Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. *Yearbook of the International Law Commission*, 1950.
- [12] Сенатори запропонували створити спеціальний міжнародний трибунал для Росії. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/news/01.06.2023>
- [13] США підтримали створення трибуналу для розслідування злочину агресії Росії проти України. *Голос Америки*. 28.03.2023. URL: [holosameryky.com](https://www.holosameryky.com)
- [14] Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/cppcg_ph_e.pdf
- [15] Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. – ICC–CPI. Int
- [16] Kasrinech H. M. Immunity of Heads of State and its effects on the context of International Criminal Law: thesis...degree of D. Iu. Hamburg University, 2012.
- [17] Висновок Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) № 3-в/2001 від 11.07.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>
- [18] Мохончук С. М. Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі : монографія. Харків : Право, 2013. 528 с.
- [19] Резолюція RC/Res.6 «Злочин агресії» від 11.06.2010 і Додатки до неї. URL: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-rus.pdf
- [20] Базов О. В. Агресія як найтяжчий злочин, що загрожує всезагальному миру, міжнародній безпеці і благополуччю. *Міжнародне право XXI ст.* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 25 трав. 2022 р.).
- [21] Barboza J. International criminal law. Martinus Nijhoff Publishers, 2000. 396 p.
- [22] Graefrath B. International crimes and collective security. *International Law: theory and practice* / [ed. by Karel Wellnes]. Dordrecht, The Netherlands : Martinus Nijhoff Publishers, 1998.
- [23] Spinedi M. International crimes of state: the legislative history. *International Crimes of State: critical analysis of the ILC's draft article 19 on state responsibility* / [ed. by Joseph Weiler, A. Cassese, M. Spinedi]. Berlin ; New York : de Gruyter, 1988.
- [24] Антипенко В. Ф. Теория уголовной ответственности государства. Saarbrucken, Deutschland : Lap Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2016. 325 с.
- [25] Ржевська В. Нові загрози для миру і міжнародне право. *Український щорічник міжнародного права*. Київ : Вид. дім «Промінь», 2008.
- [26] Report of the International Law Commission. General Assembly, official records of the fifty-sixth session. Supplement № 10 (A/56/10) (23 April – 1 June and 2 June – 10 August 2001). P. 39. URL: <http://www.un.org/en/law/ilc/responsibility.pdf>
- [27] Stop Ecocide International. UN Secretary-General: Including Ecocide Crime at ICC Highly Desirable URL: <https://www.stopecocide.earth/press-releases-summary/un-secretary-general-including-ecocide-crime-at-icc-highly-desirable>

- [28] Annual Report of the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court – 2022. 1 December 2022. URL: <https://icc-cpi.int/sites/default/files/2022-12/2022-12-05-annual-report-of-the-office-of-the-prosecutor.pdf>
- [29] Internal Rules of Extraordinary Chambers in The Courts of Cambodia. URL: <https://www.eccc.gov.kh/en/document/legal/internal-rules>
- [30] UN Doc. A/RES/57/228B. 22 May 2003.
- [31] President of the Republic of Sierra Leone, Annex to the Letter dated Aug. 9, 2000 from the Permanent Representative of Sierra Leone to the United Nations addressed to the President of the Security Council. U. N. Doc. S/2000/786 (Aug. 10, 2000)
- [32] UN Doc. S/RES/1315(2000). New York : UN, 2000.
- [33] Базов О. В. Правові та інституційні засади Спеціального суду по Сьєрра-Леоне. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. №4.

REFERENCES

- [1] Bassiouni, M. Ch. (2008). The subjects of international criminal law. *International criminal law: sources, subjects, and contents* / ed. by M. Cherif Bassiouni. The Netherlands: BRILL.
- [2] Gerhard, Werle. (2009). *Principles of International Criminal Law*. 2nd edition. T. M. C. Asser Press.
- [3] Cassese, A. (2003). *International Criminal Law*. Oxford University Press.
- [4] Schabas, W. (2012). *Principles of International Criminal Law*. Oxford University Press.
- [5] Birnie, P., Boule, A., & Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. 3-d ed. Oxford: Oxford University Press.
- [6] International Criminal Law. (2020). *International Public Law in 2 vol.* V. V. Mytsyk, M. V. Buromenskyi, M. M. Hnatovskyi & oth. In V. V. Mytsyk (Ed.). 2nd ed., changes. Kharkiv: Pravo.
- [7] The Charter of the United Nations. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- [8] The North Atlantic Treaty (1949, April). Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
- [9] United Nations General Assembly resolution ES-11/1 «Aggression against Ukraine», adopted by the General Assembly (2022, March).
- [10] Speech by Volodymyr Zelenskyy to representatives of public, political and expert circles of the Kingdom of the Netherlands and international institutions based in the Hague (2023, May). Retrieved from <https://president.gov.ua/news/vistup-volodimira-zelenskogo-82653>
- [11] International Law Commission, Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. (1950). *Yearbook of the International Law Commission*.
- [12] Senators proposed to create a special international tribunal for Russia. *Voice of America*. Retrieved from <https://www.holosameryky.com/news/01.06.2023>
- [13] The United States supported the creation of a tribunal to investigate the crime of aggression committed by Russia against Ukraine. *Voice of America*. Retrieved from <https://www.holosameryky.com/news/28.03.2023>
- [14] Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1948, December). Retrieved from https://legal.un.org/avl/pdf/ha/cppcg_ph_e.pdf

- [15] Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. – ICC–CPI. Int
- [16] Kasrinech, H. M. (2012). *Immunity of Heads of State and its effects on the context of International Criminal Law* (thesis...degree of D. Iu. Hamburg University).
- [17] Conclusion of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of the President of Ukraine on providing an opinion on the conformity of the Constitution of Ukraine with the Rome Statute of the International Criminal Court (case on the Rome Statute) (2001, July). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>
- [18] Mohonchuk, S. M. (2013). Crimes against the peace and security of mankind: genesis, evolution, modern regulation in criminal law. Kharkov: Pravo.
- [19] Resolution RC/Res.6 «The Crime of Agression» (2010, June) and its Annexes. Retrieved from https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-rus.pdf
- [20] Bazov, O. V. (2022, May). Aggression as the most serious crime that threatens universal peace, international security and well-being. *Materials of the International Scientific and Practical Conference «International Law XXI Century»*. Irpin.
- [21] Barboza, J. (2000). *International criminal law*. Martinus Nijhoff Publishers.
- [22] Graefrath, B. (1998). International crimes and collective security. *International Law: theory and practice*. In Karel Wellnes (Ed.). Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.
- [23] Spinedi, M. (1988). International crimes of state: the legislative history. *International Crimes of State: critical analysis of the ILC's draft article 19 on state responsibility*. In J. Weiler, A. Cassese, & M. Spinedi (Ed.). Berlin; New York: de Gruyter.
- [24] Antipenko, V. F. (2016). *Theory of criminal liability of the state*. Saarbrücken, Deutschland: Lap Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG.
- [25] Rzhavska, V. (2008). New threats to peace and international law. *Ukrainian annual of international law*. Kiev: Ed. House «Promeni».
- [26] Report of the International Law Commission. General Assembly, official records of the fifty-sixth session. Supplement № 10 (A/56/10) (23 April – 1 June and 2 June –10 August 2001), 39. Retrieved from <http://www.un.org/en/law/ilc/responsibility.pdf>
- [27] Stop Ecocide International. UN Secretary-General: Including Ecocide Rime at ICC Highly Desirable. Retrieved from <https://www.stopecocide.earth/press-releases-summary/un-secretary-general-including-ecocide-crime-at-icc-highly-desirable>
- [28] Annual Report of the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court – 2022. 1 December 2022. Retrieved from <https://icc-cpi.int/sites/default/files/2022-12/2022-12-05-annual-report-of-the-office-of-the-prosecutor.pdf>
- [29] Internal Rules of Extraordinary Chambers in The Courts of Cambodia. Retrieved from <https://www.eccc.gov.kh/en/document/legal/internal-rules>
- [30] UN Doc. A/RES/57/228B (2003, May).
- [31] President of the Republic of Sierra Leone, Annex to the Letter dated Aug. 9, 2000 from the Permanent Representative of Sierra Leone to the United Nations addressed to the President of the Security Council. U. N. Doc. S/2000/786 (2000, Aug. 10).
- [32] UN Doc. S/RES/1315 (2000). New York: UN.
- [33] Bazov, O. V. (2020). Legal and institutional foundations of the Special Court for Sierra Leone. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4.

Олександр Вікторович Базов

Кандидат юридичних наук, докторант

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

01033, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна

Oleksandr V. Bazov

PhD, Doctoral student

Institute of international relations

Taras Shevchenko national university of Kyiv

01033, 60 Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Базов О. В. Міжнародний суд щодо агресії проти України в системі міжнародного правопорядку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. №4. С. 54–74.

Suggested Citation: Bazov, O. V. (2023). The International Court Regarding Aggression Against Ukraine in the System of International Legal Order. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(4), 54–74.

Стаття надійшла / Submitted: 27/09/2023

Доопрацьовано / Revised: 27/10/2023

Схвалено до друку / Accepted: 22/12/2023